

- День : щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 19 травня. – № 89. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/chomu-ukrayinska-svoboda-neobhidna-svitovi>
17. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : диссерт. ... д-ра филол. наук : 10.02.01, 10.02.19 / Е. И. Шейгал. – М. : РГБ, 2005. – 431.

Шульга К.

Науковий керівник – проф. Вознюк Л.В.

«ШКІЛЬНИЙ СЛОВНИК АНТОНІМІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ» М. Р. ЛЬВОВА ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ СЛІВ З ПРОТИЛЕЖНИМ ЛЕКСИЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ НА УРОКАХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

Духовно-моральне виховання школярів нерозривно пов'язане з формуванням у них грамотного, змістовного і виразного мовлення. Це не тільки засіб спілкування, а й показник інтелектуального розвитку, інструмент пізнання і самовиховання.

Перший аспект статті, на який ми звертаємо увагу, це збагачення лексичного запасу учнів як найважливіший напрям в роботі вчителя-мовника. Вивчення російської мови у сучасній школі спрямоване на формування комунікативної компетентності учнів, тобто вмінь і навичок вільно володіти російською мовою в усіх сферах суспільного життя, розуміти почуте чи прочитане, точно формулювати основну думку, висловлювати її в усній чи писемній формі, творчо мислити, що є передумовою розвитку соціально активної і духовно багаті особистості.

З огляду на це надзвичайно важливою є робота із словниками на уроках російської мови, яка дає змогу найпродуктивніше розв'язувати навчальні, розвивальні й виховні завдання предмету, сприяє оволодінню мовою на всіх її рівнях. Проблема словників на уроках як засобів розвитку мовлення учнів – це нове в методиці викладання російської мови. Необхідність у спеціальній роботі по збагаченню лексичного запасу учнів визначається наступними факторами:

1. важливою роллю слова у мові;
2. потребою в постійному поповненні лексичного запасу слів.

Другий аспект, на який ми звертаємо увагу, це слова-антоніми, що відіграють важливу роль у здійсненні мовленнєвої діяльності, багато в чому визначаючи її змістову і прагматичну сторону. Антонімія становить лексичну основу цілого ряду стилістичних прийомів. Функції антонімів наступні:

- функція контрастного протиставлення;
- розділова функція;
- функція чергування;
- функція з'єднання протилежностей.

Існування антонімів у мові пояснюється характером нашого сприйняття дійсності у всій її суперечливій складності. Тому контрастні слова тісно пов'язані між собою. Слово *добрий* викликає в нашій свідомості слово *злий*, *далеко* нагадує про слово *близько* [7, 77].

Аналіз методичної літератури, шкільних програм та підручників, а також власні спостереження за навчально-виховним процесом у школі свідчать про яскраво виражений недолік у вивченні антонімів. Це більше спостереження над ними, ніж вивчення. Часто учні допускають такі помилки:

- підмінюють у визначенні антонімів поняття реаліями («антоніми – слова, що позначають протилежні предмети»);
- змішують антоніми та суміжні з ними явища;
- вважають антонімами слова типу *білий-небілий* і т. п.;
- недоречно вживають антоніми у своєму мовленні;

Таким чином, ці помилки необхідно враховувати як при поясненні суті антонімії, так і в процесі вивчення інших тем на уроках російської мови.

Мета статті: розкрити особливості методики вивчення антонімів і збагачення мовлення учнів на уроках російської мови з використанням «Шкільного словника антонімів російської мови» М.Р. Львова.

За допомогою «Шкільного словника антонімів російської мови» М.Р.Львова ми пропонуємо розробити систему вправ, що забезпечує формування основних лексичних умінь у вивченні антонімів, адже систематична робота над ними з використанням словника сприяє поглибленню знань. Уміння диференціювати в потоці мовлення протилежні за змістом лексики

є важливим компонентом в активізації мовленнєвої діяльності.

Одне з головних завдань при вивченні антонімії полягає в розкритті поняття «протилежність». В залежності від тих чи інших конкретних умов «протилежними» можуть виявитися найрізноманітніші предмети, поняття і відповідні їм слова [7, 259].

Незважаючи на те, що антонімія належить до числа традиційних і загальноприйнятих лінгвістичних термінів, досі ведуться суперечки про те, який точний зміст слід вкладати в це поняття і які пари слів розумно відносити до антонімів. Зокрема, по-різному трактується сама ідея смислової протилежності. З точки зору логіки існують два види поняття «протилежність»:

- протилежність компонентів (властивостей, якостей) однієї сутності;
- протилежність двох різних сутностей.

Лексична антонімія виникає на протилежності першого типу [1, 226].

Багатство і різноманітність російської антонімії, її типологія розкриваються повною мірою при розгляді класифікації антонімів. Найбільш істотними є структурна, семантична та функціонально-дериваційна класифікації слів з протилежними значеннями.

У школі діти вивчають, що антоніми (від грец. *Anti* - «проти» + *оnума* - «ім'я») – пари слів однієї частини мови з протилежним значенням. Пояснювати їм, що психологічна основа антонімії – асоціація за контрастом, а логічна – протилежні і суперечливі поняття, буде зайвим і недоречним. Також і те, що відносини зіставлення і протилежності лежать в основі мовної системи на всіх рівнях, але поняття антонімів зазвичай пов'язують з лексикологією, хоча при виділенні однокореневих антонімів мова йде переважно про антонімію морфем. Та важливо навчити дітей бачити антоніми в тексті, розуміти їх значення і грамотно застосовувати в своєму мовленні. Тому слід взяти до уваги, що доречно сприяти тому, аби діти запам'ятовували якомога більше антонімів. Робота вчителя над збагаченням словникового запасу учнів за рахунок його кількісного збільшення антонімами може являти собою наступні шляхи:

1. при ознайомленні школярів з новими словами не обмежуватися одним тільки тлумаченням їх лексичних значень; там, де це можливо підкріплювати лексичний аналіз підбором антонімів;

2. при підборі антонімів до слів, відомим учням, не зупинятися на тому, що зроблено учнями, а доповнювати, уточнювати роботу довідками в словнику.

Робота з антонімами починається з виявлення їх в тексті, потім вводяться і спеціальні вправи:

- а) підбір антонімів до поданих слів;
- б) складання речень з антонімами;
- в) заміна антонімів у реченні;
- г) підбір антонімів до багатозначних слів;
- д) складання паралельних антонімічних пар.

Для того, щоб діти вміло використовували в мові слова-антоніми, необхідно правильно організувати роботу з ними. Кожен урок російської мови, по можливості, може включати в себе вправи, спрямовані на роботу з антонімами. Тільки проведення систематичної роботи дозволить забезпечити правильність і глибину засвоєння знань. Ми пропонуємо такі зразки лексикографічних вправ на матеріалі словника М.Р. Львова:

1. Выпишите пары слов с противоположным значением и затем найдите их в словаре М.Р. Львова.

Подъем, толстый, свет, узкий, худой, ночь, горький, спуск, широкий, сладкий, тьма, день, красный, прохлада.

Подъем-спуск [5, 130], толстый-худой [5, 197], свет-тьма [5, 170], широкий-узкий [5, 220], день-ночь [5, 57], сладкий-горький [5, 179].

2. Прочитайте пословицы из словаря М. Р. Львова. Объясните их смысл и найдите антонимы.

Утро вечера мудренее [5, 210]

В умники попал, а из дураков не вышел [5, 206]

В умной беседе ума набирается, а в глупой – свой растеряет [5, 207]

Петь хорошо вместе, а говорить порознь [5, 35]

Слава греет, а позор жжет [5, 179]

3. Подберите по два антонима к данным словам (однокоренные, разнокоренные) и

посмотрите словарные статьи в словаре.

Удачный, сильный, честный, активный, смелый, красивый, хороший, опасный.

4. Перепишите данные фразы, используя антонимы и работая со словарем

Когда мы вошли в зал, вечер уже начался. (кончился) начинать-кончать [5, 106]

Антон рассказал мне грустную историю из своей жизни. (веселую) веселый-грустный [5, 28]

Саша, закрой, пожалуйста, окно, очень холодно! (открой; жарко) закрывать-открывать б жарко-холодно [5, 63]

5. Перепишите слова. В словах с противоположным значением выделите ту часть, которая вносит противоположное значение.

1) *Честь – бесчестье, сильный – бессильный, порядок, беспорядок.*

2) *Быль – небыль, правда – неправда, друг – недруг.*

3) *Прибавлять – убавлять, приезжать – уезжать.*

4) *Зацветать – отцветать, загадывать – отгадывать.*

Отже, антоніми – слова різного звучання, які виражають протилежні, але співвідносні один з одним поняття. Необхідно самому вміти визначати протилежне значення слова і не менш важливо навчити цьому й дитину, тому проблема вивчення антонімів в школі є актуальною. У всіх сумнівних випадках бажано звертатися до словника. Хоч на словникову роботу навчальна програма з російської мови не відводить спеціального часу, ми бачимо, що вивчення антонімів краще проходить опираючись не лише на теоретичні відомості, а й на матеріал «Шкільного словника антонімів російської мови» М.Р. Львова. Він є цінним дидактичним матеріалом для різноманітної роботи з антонімами на уроках російської мови. На основі матеріалу даного словника вчитель може створити цілу серію найрізноманітніших вправ зі словами, протилежними за змістом. Вище наведені вправи сприяють засвоєнню учнями антонімії як мовного явища. Основна мета вправ з антонімами – навчити учнів використовувати їх в усному і письмовому мовленні. Адже використання антонімів у мовленні має бути стилістично вмотивоване.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алифиренко Н.Ф. Теория языка. Вводный курс: учебное пособие для студ. филолог. спец. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2007 – 395 с.
2. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М., 1974 – 150 с.
3. Баранов М.Т. О работе с толковыми словарями на уроках русского языка в IV-VIII классах // РЯШ. - 2007. - № 6. – с. 38-42.
4. Вознюк Л. В. Словари в обучении лексике, составу и образованию слова. – Тернополь, 1999 – 107с.
5. Львов М.Р. Школьный словарь антонимов русского языка: Пособие для учащихся. – М.: Просвещение, 1980 – 272 с.
6. Методика преподавания русского языка / М.Т. Баранов, Т.А. Ладыженская, М.Р. Львов и др.; Под ред. М.Т. Баранова. - М.: Просвещение, 1990 – 366 с.
7. Новиков Л.А. Антонимы в русском языке (семантический анализ противопоставлений в лексике), М.: Московский университет, 1973 – 324с.
8. Современный русский литературный язык: Лексикология. Фразеология. Лексикография: Хрестоматия и учебные задания / сост. Л.А.Ивашко и др.; отв. Ред. Д.М. Поцепня. – 2-е изд., перераб. и доп.: СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2002 – 403 с.

Сторонянська С.

Науковий керівник – доц. Задорожна О.М.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕСПІВУ ДВНАДЦЯТОГО ПСАЛМА ДАВИДОВОГО ТАРАСОМ ШЕВЧЕНКОМ

Книга Псалмів є своєрідним посібником психології християнина, що відображає найтонші порухи людської душі. У цьому джерелі зібрано правила гідної поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях. Саме за допомогою молитов, жалю за свої гріхи та щирого покаяння людина осягає Божий промисел, витриває у скорботах, а душа сягає вічного блаженства. Написані у старозавітні часи, псалми ніколи не втрачали своєї актуальності, оскільки духовна підтримка і мотивація, мудра порада та прагнення змін на краще необхідна кожній людині. Зауважимо, що в українській літературній традиції сформувалася тенденція до переспівування псалмів, зокрема у нелегкі періоди в історії